

ústav AV ČR), který ukázal na stopy násilné migrace Čechů z Podkarpatské Rusi v době nesvobody a na dnešní postavení rusínské národnostní menšiny v České republice.

Hospodářským a sociálním aspektům násilných migrací byla věnována závěrečná část programu, do něhož byly zařazeny příspěvky o důsledcích výstavby vodního díla na jižní Moravě (Emil Kordiovský, bývalý ředitel okresního archivu v Břeclavi), komparativní ukázka postupů nuceného přesídlování obyvatel v Česku a v Číně v rámci projektů výstavby přehradních nádrží (Robert Stojanov, Přírodovědecká fakulta UK), ale i o pracovním nasazení cizích státních příslušníků v Holýšovské zbrojovce v době nesvobody (Karel Řeháček, Státní oblastní archiv v Plzni), poválečné migraci pracovních sil v těžkém průmyslu (Jiří Topinka, Státní okresní archiv Beroun), regulaci trhu

pracovních sil a nedobrovolných přesunech obyvatelstva (Tomáš Dvořák, FF MU v Brně) či problémech usídlování se Romů na Kutnohorsku (Pavel Novák, Národní zemědělské muzeum Praha – Kačina).

Vzhledem k vysokému počtu přihlášených referátů poskytoval časový rozvrh jednání jen v omezené míře prostor na diskusi. Také z různorodých přístupů k tématu se obtížně formulovaly závěry, byť záměr členění v uvedených blocích směřoval k systémovému uchopení problematiky násilných migrací v českých zemích. Jde však o aktuální téma a o přínosu konference se budeme moci přesvědčit z tištěného souboru příspěvků, zřejmě i nově uspořádaného, který organizátoři plánují k vydání jako samostatnou publikaci v roce 2016.

Andrej Sulitka (EÚ AV ČR, v. v. i.)

Mezinárodní perspektivy současného terénního výzkumu v sociální antropologii. Kulatý stůl pořádaný Katedrou sociálních věd Univerzity Pardubice

Katedra sociálních věd Univerzity Pardubice uspořádala 19. dubna 2016 odborné antropologické kolokvium, které bylo koncipováno jako diskusní kulatý stůl. V prostorách kavárny Café Robinson se sešli nejen akademičtí pracovníci a studenti této instituce, ale také významní hosté zastupující zahraniční akademická pracoviště. Cílem setkání bylo otevřít diskusi o mezinárodních perspektivách antropologických výzkumů a poukázat na potenciály, které takto koncipovaná antropologie může vytvářet. V průběhu večera, kterým provázal Adam Horálek (Katedra sociálních věd UPCE), postupně vystoupilo se svými příspěvky pět zajímavých řečníků

– Aleksandar Bošković (Katedra etnologie a antropologie, Univerzita Bělehrad), Małgorzata Michalska (Katedra etnologie a kulturní antropologie, Univerzita Wrocław), Petr Skalník (Katedra etnologie a kulturní antropologie, Univerzita Wrocław), Lale Yalcin-Heckmann (Katedra sociálních věd Univerzity Pardubice a Max Planck Institute) a Vladimír Penčev (Bulharská akademie věd).

Blok prezentací otevřel mezinárodně uznávaný antropolog Aleksandar Bošković, jehož zajímavě koncipovaný příspěvek *Theory, fieldwork, and „World anthropologies“* byl zaměřen především na problematiku situačnosti role výzkumníka

v antropologickém terénu. Autor sebereflektivně analyzoval zkušenosti z vlastních terénních výzkumů (například ve Slovinsku, Guatemale a Norsku) a snažil se je zasadit do širších sociálních kontextů. Poukázal na různost situací, do kterých se mohou výzkumníci dostat, a také upozornil na možné etické problémy a nejasnosti, před které mohou být antropologové při své práci postaveni.

Zmínil nejen známé příklady zneužití antropologie totalitními režimy (například v nacistickém Německu), ale poukázal i na potenciální etickou spornost některých výzkumů v současné době. Tuto oblast problému nastínil především v rovině etické odpovědnosti výzkumníka. Zdůraznil skutečnost, že antropologové mají odpovědnost nejen k donátorům, kteří výzkum finančně zajišťují, ale především vůči studovaným aktérům. Touto známou premisou vyzval Bošković k poctivé výzkumnické sebereflexi a také k důsledné analýze zakázek antropologických výzkumů v širším společenském kontextu.

Polská badatelka Małgorzata Michalska ve svém příspěvku *Současná migrace Poláků do Česka v kontextu migrace do jiných zemí Evropské unie* (Contemporary Migration of Poles to Czechia in Context of Migration to Other EU Countries) poukázala na fenomén polské zahraniční emigrace. V úvodu svého vystoupení stručně vymezila základní historické a sociální aspekty tohoto tématu, poté se zaměřila na jednu z konkrétních oblastí dané problematiky. Autorka se již deset let věnuje výzkumu polské pracovní migrace do České republiky. Tuto otázku analyzuje v širším kontextu vstupu obou zemí do EU. Příspěvek zajímavým způsobem komparoval českou zkušenost s polskou pracovní migrací se zkušenostmi ostatních států EU, především států západní Evropy. Michalska analyzovala důvody, proč je pro část polského obyvatelstva Česká republika atraktivní,

a to nejen ve srovnání s polskou domovinou, ale i s ostatními zeměmi EU (byť se samozřejmě jedná o menší část z celkového počtu polských migrantů). Podle autorky jsou hlavními důvody polské pracovní migrace do ČR nízká nezaměstnanost (především v Praze) a vyšší životní úroveň (v porovnání s Polskem). Nelze opomenout ani dobrou dopravní dostupnost a kulturní a jazykovou blízkost obou národů. Na závěr svého příspěvku zmínila Michalska zajímavý fenomén polských katolických kněží působících v ČR a poukázala i na pozitivní vztah Poláků k české kultuře.

Petr Skalník ve svém referátu *Konflikt, napětí, spolupráce: Studium interakce mezi Elektrárnou Opole a společností obce Dobrzeń Wielki* (Conflict, Tension, and Cooperation: Study of Interaction between Opole Power Plant and the Society of Dobrzeń Wielki Village) otevřel otázku, jak studovat velké průmyslové projekty v postprůmyslovém období. Toto téma se rozhodl ilustrovat na konkrétním příkladu výzkumu, kterému se sám věnuje již několik let. Jedná se o výzkumné šetření v polské obci Dobrzeń Wielki, v jejíž blízkosti byla v minulosti postavena významná hnědoudelná elektrárna.

Jak autor poukázal, nejednalo se o první výzkum v této lokalitě. Již v druhé polovině 20. století byla zmíněná slezská vesnice předmětem zájmu polské sociologie. Výzkumy zde realizované se týkaly především otázky etnicity místního obyvatelstva a polsko-německých vztahů v poválečném období. V pozdější době se přidává významné téma sociálních změn v kontextu industrializace regionu. Skalník, který se svým týmem navazuje na významné výzkumné projekty Stanisława Ossowského (1947), Stefana Nowakowského (1960) a Anny Olszewské (1969), si na začátku jednadvacátého století klade otázku, jak může existence velkého průmyslového komplexu ovlivňovat

život obyvatel současné polské obce. Autor příspěvku poukázal na danou problematiku především v kontextu studia sociálních změn, politických konfliktů, ale i potenciálů spolupráce mezi zúčastněnými lokálními aktéry a zástupci státu a průmyslu. Zajímavou rovinu příspěvku představovalo autorovo zamyšlení nad metodologickou a etickou rovinou podobně koncipovaných výzkumů. Na závěr svého příspěvku si Skalník sebereflexivně položil otázku, nakolik může být výzkumník neutrální a nestranný, když vidí bezprávi a nespravedlnosti páchané v zájmu průmyslu a státu na místním obyvatelstvu.

Vystoupení Lale Yalcin-Heckmannové, *Prices and Moral Economy in Isparta's Rose Oil Industry*, pojednávalo o fenoménu pěstování růží v turecké provincii Isparta. Tato lokalita je známá především pěstováním damašských růží a zpracovatelským průmyslem, který na tuto pěstitelskou aktivitu navazuje. Autorka upozornila, že výrobky z damašských růží (především olej) představují důležitý faktor ekonomiky dané lokality. A právě modernizace tohoto tradičního ekonomického odvětví je předmětem analýzy výzkumného týmu, jehož je autorka součástí.

V současné době se již jedná nejen o jeden z nejdůležitějších aspektů místní ekonomiky, ale především o fenomén, který významně ovlivňuje i ostatní oblasti společenského života v dané lokalitě. Symbol růže se stal součástí sebeprezentačních strategií místních institucí a dalších aktérů. Velice zajímavou sondu představovala analýza sociálních aspektů sklizně zralých růží.

Zajímavý a důležitý faktor představuje také navázanost tohoto lokálního fenoménu na globální ekonomický trh. Místní zpracovatelský průmysl se stává významným dodavatelem surovin pro mnoho světových kosmetických značek. Ekonomický tlak globálních průmyslových hráčů na

zvyšující se množství vyprodukovaného oleje vedl Lale Yalcin-Heckmannovou k zásadní úvaze nad dynamikou vztahu mezi ekonomickou a etickou rovinou daného průmyslu a jeho vlivu na životy místních obyvatel.

Poslední příspěvek, *Kulturní dědictví v migraci: Modely konsolidace a institucionalizace bulharských komunit v zahraničí* (Cultural Heritage in Migration: Models of Consolidation and Institutionalisation of Bulgarian Communities Abroad), proslovil Vladimír Penčev, který v úvodu svého vstupu reflektoval současnou situaci bulharské etnologie a antropologie. Autor vymezil základní institucionální zakotvení těchto disciplín v rámci současného konceptu bulharské akademie věd a podrobněji představil Ústav pro etnologii a folkloristiku, v současné době spojený také s etnografickým muzeem. Vladimír Penčev pohovořil o publikační činnosti a akreditovaných oborech, které tato instituce zajišťuje. Poukázal tím na poměrně široký disciplinární záběr, který se pohybuje od folkloristiky, přes etnomuzikologii až po kulturní antropologii.

V druhé části příspěvku představil výzkumný projekt *Kulturní dědictví v migraci*, na němž se badatelsky spolupodílí. Cílem projektu je mapovat mechanismy a modely, kterými se bulharské organizace v zemích, kam Bulhaři migrují, starají o bulharské kulturní dědictví. Jedná se o analýzu aktivit bulharských kulturních sdružení, škol, pravoslavných církví a sportovních sborů, které působí v mnoha městech především západní Evropy a Severní Ameriky. Vladimír Penčev se svým týmem věří, že tato jejich badatelská aktivita nemá využití pouze v rovině akademické, ale že do budoucna bude jejich výstupy využívat i bulharská státní správa pro efektivnější podporu bulharské kultury za hranicemi své země.

Po každém odprezentovaném příspěvku následovala zajímavá diskuse,

v jejímž průběhu často docházelo k dalším podrobným analýzám právě předložených tezí. Účastníci kulatého stolu aktivně srovnávali své zkušenosti se závěry jednotlivých prezentujících. Konstruktivní atmosféra pokračovala i po ukončení oficiální části. Po posledním naplánovaném příspěvku následovala spontánní diskuse všech přednášejících, do které se zapojili i mnozí posluchači. Kulatý antropologický

stůl byl účastníky hodnocen velice pozitivně, a to nejen pro kvalitu prezentovaných příspěvků, ale i pro svou přátelskou a uvolněnou atmosféru. Organizátoři z Katedry sociálních věd Univerzity Pardubice věří, že navázané mezinárodní kontakty budou i nadále rozvíjeny v rámci dalších společných projektů.

Tomáš Retka (KSV UPCE)

Trosečníky v Šanghaji. Ghetto Hongkew očima uprchlíků a objektivem Arthura Rothsteina. Židovské muzeum v Praze, Galerie Roberta Guttmanna, U Staré školy 3, Praha 1 (12. 5. – 11. 9. 2016)

Dlouholetý výstavní projekt o aktuálním fenoménu uprchlictví a migrace z produkce pražského Židovského muzea (dále jen ŽMP), jenž momentálně kulminuje výstavou o šanghajském ghettu ve 40. letech 20. století, je především z hlediska reportážní a dokumentační fotografie až nedocenitelný. Na předešlých jednotlivých tematických výstavách, od srpna 2014 již třech (s názvy *Orient v Čechách? Židovští uprchlíci za první světové války – Zmařené naděje. Poválečné Československo jako křížovatka židovských osudů – Ztracené obrazy. Eugene van Mieghem a židovští emigranti do Nového světa*; viz <http://www.jewishmuseum.cz/program-a-vzdelavani/vystavy/archiv/>), zaměřených na 20. století jako éru uprchlíků a vždy plně obsazených z hlediska vizuálních i audiomedialních nositelů – od archiválií zpravidla osobního charakteru až po lineamenty a fotografie, zvukové nahrávky a filmové dokumenty –, je hlavním médiem především dokumentační fotografie. Transformuje se téměř jasně až do fotografie umělecké,

a svým charakterem se blíží hluboké sociální a antropologické sondě, kam dospěla právě ve 22 ztracených a znovuobjevených unikátních snímcích slavného amerického fotografa Arthura Rothsteina (1915–1985) z dubna 1946, zobrazujících život komunity židovských uprchlíků v čínské Šanghaji po druhé světové válce.

Byla to právě Šanghaj, jež se stala místem nové destinace tisíců židovských uprchlíků z Evropy po tzv. Křišťálové noci – listopadovém pogromu v roce 1938 a zejména během roku následujícího. Čína jako tehdy jediná země – a to i přes nutnost platby zvláštní přístavní daně či speciálního japonského povolení – nevyžadovala od prchajících Židů vízum. A až do obsazení japonskými vojsky v roce 1941 se židovské komunitě v Šanghaji dařilo. Držitelé pasů evropských zemí, jež se staly součástí Říše a byly pod japonskou okupační správou či patřily mezi její spojence, byli tolerováni. Po 18. únoru 1943, kdy byla vydána vyhláška o vytvoření území určeného pro uprchlíky bez státní příslušnosti,